

Հ ա Ֆ ը գ ի ց

Արի՛, հովիվ, խապրիկդ անոյց, գալըդ լինի մեզ բարի :
 Սիրողներս սիրեն երուած է կարօտվը մեր եարի .
 Ա՛խ, ո՛ւր է, ո՛ւր, անգին եարքս, անոյց եա՛րքս երկնառաք,
 Եւ դուք, բ՛նկերք, եւ դուք, դա՛ցիք, ո՛ւր եք, ո՛ղջ եք քե մեռաք .
 Մեր տեսութեան ողջ վայրերը ձեզնից թափուր են մնացած ,
 Մինչդեռ գինին կարասներում ձեզ է սպասում լնացած :
 Առանց ձեզ իմ համեստ ճանկն է անապաս ամայի .
 Մի լուր բեր ի՞նձ, սիրո՛ւն հովիվ, դրանց վիճակից մի առ մի :
 Սփռեց գիւղերն իր ստուերը, սեւ գիւղերը բաժանման ,
 Ել ո՛ր քարի քամ իմ գլուխն եւ ուղեւորս գիւղերում :
 Սիրոյ կեանքի պատմութիւնն է ե՛ւ անընդհատ ե՛ւ անվերջ .
 Հաւուս, աղբաւ, ուրախ, խուր՝ մի մաս ունին նա մեջ :
 Մի եար ունի՞նք մենք սիրողներս, նա էլ գոռոզ մեր բախտից ,
 Ա՛խ, դա անգութ արարները անցան Հափ ու սանձանից :
 Բարե՛ւ, հո՛վիվ, բարե՛ւ, հովիվ, անոյց եարիս զու բանքեր .
 Արի՛, արի՛, քեզ հովանի, քեզ պահապան լինի Տե՛ր :
 Բայց մինչեւ ե՛րբ, ա՛յ խեղճ Հափըդ, սիրես, տկուս, կողկողա . . .
 Սիրողներն լացն անոյց է . լացի՛ր ինչքան կարող ես :

Թարգմ. Պարսկերէնից

ՄԵՍՐՈՊ Վ. ՄԱՐՍՈՒՏԵԱՆՔ

Խ Ա Յ Ե Ա Մ

եւ

Պարսիկ գրականութիւն

Պարսկերէնից

(Շար. եւ վերջ):

Ձեպ մասնաւոր կէտ մը, նիւթ մը որ երեւան չընթէ սուր կերպով միատիկ բանաստեղծներու գասապեան Ձէլալլէղդինի եւ Խայեամի ընդհանուր ոգւոյն մէջ այս հակադրութիւնը : Փոխադրական հարցեր, ինչպէս « տիեզերքի գաղտնիք »ը, « մարդկային կեանքի վախճանը կամ վերջին հանգրուանը », բոլորովին հակադիր անկիւններէ կը դիտեն երկուքը, եւ ան-

հայտօրէն տարբեր նշանակութիւն կուտան այդ բացատրութիւններուն Բաղդատութիւն մը չուտ կը պարզէ զայս : Տիեզերքի գաղտնիքներու նկատմամբ միատիկին վայելած լուսապաշտ ստուգութեան հանդէպ Խայեամ մարդկային միտքը դատապարտուած կը տեսնէ, նարեկացիի բառերը դործածելով, մռայլի մը որ չպիտի փառաք, մէգի մը որ չպիտի մեկնի :

ՀԻ.

Ոչ մէկը բաղդի կնճառ գաղտնիքները լուծեց,
 Ոչ մէկը քալ մը պարունակի չըմանակէն դուրս
 ոտք դրաւ .

Ձի կը դիտեմ, սկսնակ թէ ուսուցիչ,
 Անկար է ու անձեռնհաս ամէն մօր ծնած :

ԻԹ.

Գաղտնիքներու վարագոյրին ներսն (երթայու)
 ճանապ չկայ :

Հոգիի իսկութեան տեղեակ մարդ չկայ,
Բաց ի հոգին ծոցը ոչ մէկ հանգրուան չկայ,
Դիմի խմէ՛, դի այսպիսի խօսքերու վերջ չկայ:

Այսպէս ինչպե՛ս հոգին մէջ կը տեսնէ մարդ-
կային կոնանքի հանգրուանը (մէջդիլ), իսկ ձե-
լալէդդին՝ երկինքէն ու հրեշտակներէն ալ վեր
վերահագոյն փառքի մէջ:

(Խօշ դի ֆէլէկ բէրտէրլյոմ վէզ մէլէկ էֆզուն-
տէրլյոմ տէրլյոմ
Ձէյն դու ճէրա նէգիւզէրլյոմ մէկնգիլինա քեր-
բիաստ)

Ինքէ ինչպե՛ս յուսահատութիւն կը նայի գաղտ-
նեաց վարագործին որ չպիտի վերանայ, ձէլա-
լէդդին չտառապիր այդպիսի մարմնքէ, ան հրեշ-
տակներ կը գոչէ իր հոգիին:

« Դու մտերիմ սիրականն ես գրգռներ, Բնակու-
թիւնդ ներսն է գաղտնեաց վարագործին »,:

(Դու ետքը խալվէտի նազի,
մուկիմի փէրտէյի բազի)

Նմանօրինակ կերպով պարզ կը տեսնէ զայն
« Մուրճ »-ի յօդուածագիրն յիշած Աբու Սէիդ
իբն Աբիլի ինչոք միտակի բանաստեղծը: « Մար-
դուս եւ Աստուծոյ միջև վարագործը ոչ եր-
կիրս է եւ ոչ երկինք, ոչ վերահագոյն երկրը,
ոչ փառաց աթոռը: Վարագործը քու ամբար-
տաւանութիւնդ է ու անձնապաշտութիւնդ: Երբ
ստանը վերցունք՝ կը հասնին Աստուծոյ »: Իսկ
ինչպե՛ս անկարելի էր գտա՞նք որ եւ է ճանա-
պարհ գտնել այդ վարագործէն ներս թափան-
ցիլու, եւ — « Բ՛րբան կատարեալ նմանութիւն
մերօրեայ զբականին (positiviset) կամ անձնա-
չականին (agnostique) — նոյն իսկ աւելորդա-
բանութիւն կը նկատէ այդ սկզբի եւ վախճանի
անլուծանելի հարցերով զբաղի: Եւ սակայն
Պ. Յօդուածագիրը սոյն այս միտակի բանաս-
տեղծ Աբու Սէիդի եւ ինչպե՛ս մէջ կը դնէ
մտաւոր ազգակցութիւն եւ սերտ կապ!», եւ
իր այս գիւտով գո՛հ, բարութիւնը կ'ունենայ
մեզ ալ անոր հաղորդ ընկու, եւ կը յանձնա-
րարէ կորցալ « Աբու Սէիդի ստուար կենսա-
գրութիւնը » Պրօֆ. Ժուկովսկու ձեռքով, հաս-
կնաւորաւ համար (մար ինչպե՛սմին եւ նրա ծնունդ
տուող XI եւ XII դարերը)՝ Երթ Պ. Յօդուա-
ծագրի չնամկացողութիւնը ինչպե՛սմի պտուղ է
Պրօֆ. Ժուկովսկիի այդ զբոյր ընթերցումին,
պէտք է մտադիլ որ ոչ մէկը ձեռք չլացնէ այդ
« ստուար » հատորին, այլ նախամեծար ընտրէ
Պ. Ժուկովսկիի ինչպե՛սմին ճանաչալ բուն ինչ-
եանք ուսումնասիրելով բուն ինչպե՛սմի գործը,
անկանխակալ մտքով եւ սուր քննողութեամբ:
Ուստի մինք պիտի յանձնարարենք Պ. Յօդուա-
ծագրին կարգալ ոչ թէ ստուար կենսապո-
թիւն ալ լոկ երկու քառասունը ինչպե՛սմին,
որոնց մէջ կարծես ինչպե՛սմի հոգ տարած է որ
եւ է երկուսութեան առաջին առնելու ուղղակի

յարձակելով կամ հեղնութեան սլաքներ ուղղե-
լով միտակութեան դէմ:

ԼԲ.

Ո՛վ սիրտ, մի՛ փնտռեր քանի մը սիրաբորբոք-
ներու « միացումը »:
Մի՛ գրաւուիր քանի մը հոգեգրաւիկներու սի-
րահարութեամբ:

Դէրվիշներու սեմերը յաճախէ՛.
Գուցէ թէ հաճելի (ընդունելի) լինիս քանի մը
սասուածահաններու:

Ի՛նչ դիլ մէ՛տալէք վրայի մա՛լուլի ճէնդ
Մէշդուլ մէ՛շէվ բէշէլի մէշդուլի ճէնդ
Պիլլամէ՛նի սասանի Դէրվիշան ֆէրդ,
Բաշէդ քի շէվի կարուլ մակբուլի ճէնդ:

Այս քառասուն մէջ գործածուած բառերը
« վրայ » (միացում Աստուծոյ հետ), « մա՛լուլ »
(սիրաբորբոք, սիրոյ խախտ թունուած), « մէշ-
դուլ » (իր հոգին կեդրոնացած, գրաւուած հո-
գեկան հաղորդակցութեանց վրայ Աստուծոյ
հետ), « էշլ » (Աստուծոյ սիրոյն հրաշքը), ա՛մ-
բողջը՝ սոփիական բառամիջերկն կը պատկա-
նին, յայտնի է: Եւ ինչպե՛ս այդ ամէնը խոր-
չելի, խոտիլ կը նկատէ, որոշապէս անոնց
հակադրելով եւ « իսկ ես ասեմ »-ի ձեւով յանձ-
նարարելով Դէրվիշներու կենսերկն ու ոգիին
հետեւողութիւն, իբր միակ եւ բուն Աստուա-
ծահանդ անձերը. եւ գիտենք թէ Դէրվիշու-
թեան տակ մտածուած ի՛նչ անկախութիւն եւ
ինչ յանդգնութիւն պահանջած են ու թոյլատ-
րուած Արեւելքի մէջ:

Երկրորդ քառասուն մէջ գոր մէջ կը բերենք՝
բառակազմ եւ կատակները ձեռք կ'առնէ ինչ-
եան հարուածելու համար Սոֆի փրիստփայու-
թեան մէկ գլխաւոր վարդապետութիւնը, այն
է անձնակրօնաւ ըլլալ, չքանալ Աստուծոյ մէջ
(Ֆէնա Ֆիլլա):

ՃԺԱ.

Բանի որ այնպիսի չքացում (Ֆէնա) է, եւ գի-
տութիւնէ (կամ արուեստէ) (Ֆէնն) զատ
ուրիշ բան չեմ ընէր,

Ձուարթութիւնէ ու փայլուն գինիէ զան բան
մը չեմ գործածեր:
Ինձի կ'ըսեն « Աստուած քեզի զղլում տայ »:
Ատ ինքը չտար, եւ եթէ տայ, ես չեմ ուզեր:
(Դուսեմ ճու Ֆէնա՛ստ, մէն բէլոզ Ֆէնն նէ
կուսեմ),
Ձող ընչի նէշատ ու մէյն բուշէն նէ կուսեմ,
Գուշէն մէյն քի եէզտէ գուրէ դէնաւ,
Օ խօշ նէզէնք վէգէր դէշէր, մէն նէ կուսեմ):

Այս երկու քառասունները որոնց նմաններ չեն
պակսիր, աւելի ճշգրիտ գաղափար մը կուտան
ինչպե՛սմի ոգւոյն վրայ քան ստուարակարկատ
ճառեր եւ մեկնութիւններ, եւ թերեւս անոնց

վրայ անդադարեալով՝ Պ. Յօղուածագիրը հարկ տանէ՝ կրկին ձեռք առնելու և ճանչնալու ըստ նշանակման, որ չէ եղած երբեք միասնի մը, բայց ի միասնիներու երևակայութեան մէջ, որչափ ալ ճանաչար բոլոր վարդապետ մեկնաբանութիւնը անոնց որոնք փրկել կ'ուզին յայտնամբ բանաստեղծութիւնը իր ամպարիւր գաղափարներուն հետ «կրօնասիր երթալէ», և պահելով զայն արքանիկէ տալ իրենց ուղղափառ վարդապետութեան օգտին:

Մեկնաբանութեան այդ արուեստը որ կը կայանայ այլաբանական իմաստ մը տալու մէջ (թաւափի) հոն ուր բառը իր բուն և գործածական իմաստով կը բաղկնի և հանրատուած վարդապետութեան, ըմբռնումի, ճաշակի, կամ կարծեղելու պատշաճից օրէնքի դէմ, և այս այլաբանական առումներու միջոցով կամակերպելու և յարմարեցնելու զայն տիրող վարդապետութեան հետ, ուրիշ անվիճելի պարագաներու մէջ գործածած է իր խաղերը և իր ծանօթ գրեթե ունեցած պատմութեան մէջ (կրօնի, դասականութեան, եւն.) և գեղեցիկ ունեւոր, իր բաւէ կանխ ամենէն նշանակալի և հանրածանօթ օրինակներէն մէկը, «երգ երգողի մեկնաբանութիւնը» Բայց հազիւ թէ սպասէինք որ Պ. Յօղուածագիրը նման քննադատներու զայնի մէջ գրեթե զոհեր ընէր ան Այս մեկնաբանութեան արուեստը ամենէն աւելի կը տիրապետէ Պարսկականութեան մէջ, ուր բոլոր մշակույթ մտերկրողներու ևն Սօփիական վարդապետութեան հիւսիսով, որ իրենց ներարկուած է իրենց հիւսիսի միասնի բանաստեղծներուն ընդհանրութիւնը, և որ ամենէն պատրաստ հողը կը գտնէ պարսիկ մտքի մէջ, վերացումի (abstraction) ընկալու աշխարհի հեշտակարգին և աղետալիքին միտող: Բացէք որ և է Պարսիկ բանաստեղծի մը իրենց, և արտասանեցէք միայն «էչկ» (սէք) բառը մշակելա Պարսիկի մը, և ան իսկոյն պիտի անապատ իմացնել ձեզի, առանց լսելու մնացեալ տողերը, կամ գրածին աւարտը՝ Վոթիւնը, թէ «էչկ» ինչ նշանակիր սէք, այլ Աստուծոյ սիրոյն հրաշքը, և այսպէս պէտք է բոլոր բառերը անպատճառ ամեն տեղ անխորտր մեկնելու այլաբանութիւն, որովհետեւ այդ կերպով գործածած են Ջէլալէդդին և անոր նման միասնի բանաստեղծներ: Նիկոլայ Ֆրանսապի թարգմանչին մեկնութիւնը և զատուածութիւնը հաւանորէն այս Պարսիկի ըմբռնումէն առած է իր գոյնը, և թերեւ Պ. Յօղուածագիր մոլորանքն ալ նոյն պարզութիւնն անմասն եղած չլլայ: Բայց նոյն իսկ Պարսկաց մէջ իսլամիստ այս միասնի մեկնաբանութիւնը շատ ան իրարմ շունչ, ինչպէս ցուցանած ենք մէջ բերելով իր ժամանակին ժառանգոր հայրենակիցներու գնահատումը: Աւելցնենք հոս հատ մին ալ Ջէմալէդդին Ալիի «Թարիխ-Է-Հուսեֆ» գրքին. «Օմար գարեկի մարդ մըն է, բայց անգուգական աստեղաբան, ինկրուս ներկիտակ մըն է, բայց անտարակոյս աստղաբանը իմաստաւէր է:»

Էլֆինտունը՝ Անդղիացի մեծ հեղինակութիւն մը՝ որ Ժ. Գարուն սկիզբները Պարսկաստան և Աֆղանիստան ու Թաթարիստան ուղևորութեան վրայ գլխը մը ունի համարաւոր, կ'ըսէ Օմարի վրայ խոսելով. «Իր գրածները ամբարշտութիւնն այնպիսի նմոյշներ են որոնց հաւատարմ հաւանորէն չգտնուիր ուրիշ որ և է լեզուի մէջ, յայտնած մասնաւորապէս կը պնդէ չարիքի գոյութեան վրայ, և Կերագոյն էակը կ'ամբաստանէ տիեզերքի մէջ սնոր մուտք տուած բլլալուն համար՝ անհաւատարմութեան յանգուգն արտայայտութիւններով, Սոփիները անբացատրելի կերպով իրենց բանական մէջ մտացուցած են այս բանաստեղծը, իր հայտնաբերութեան մէջ քանին կը փրկին բանագրօթի մեկնութիւններով, միւսները կը չարեղուն ներկայացնելով իր անմեղ համարակուլութիւնները և իր սիրահարի մը գանգատանք իր սիրեցեալին ուղղութեամբ:»

Բայց եթէ եւրոպացի քննադատներու և պարսկագէտներու գնահատումը մէջ բերէինք, անվերջ չարք մը պիտի ունենայինք վկանութեամբ Պ. Յօղուածագիրի դէմ, սկսելով ամենէն հինքէն մինչեւ ամենէն նորագոյնները, ինչպէս Թէնիսըն Անդղիացի մեծ բանաստեղծը որ իր մէջ ոտանաւորին մէջ կը խօսի «այդ անպիսի անհաւատի Օմարի» վրայ, ինչպէս Նիկոլայըն (1898) որ կը մասնաւորէ հակաանգլիկները Ջէլալէդդինի խառնուածքին և «Օմար Վայհամի միջոց ինչ յեղիւթի ոգիին» մէջ, ինչպէս Մընի-Կուց (1903) որ Օմարը Յօրի հետ բաղաւտութեան զննելով՝ զայն աւելի սկսեցողի կը գտնէ քան Յօրը, ինչպէս Գ'իւմիս (1903) որ Որստոսի աստղերէն աւելի արտայայտ կը նկատէ նշանակալի տարր որ «անհաստատ հաւատով յաւիտենականը լրացած մարդը կը հրաւիրէ իր կարծօրիւս ուրախութիւններուն»: Բայց չենք կորնար դիմադրել հոս ընդարձակօրէն մէջ բերելու անգուգական գրագէտին, գերանորը քննադատին, ու մեծ Ասիագէտին՝ Ռիւսսին՝ գնահատումը 1868ի Journal Asiatiqueի մէջ տպուած:

«Մաթիմատիկոս, բանաստեղծ, միասնի երևութակալ, մոլի՝ խաղաղ, կեղծաւոր գերակապիտ, խառնելով հայդուլութիւնը միասնի օրհներգութեան, ծիծաղը՝ սկսեցողիութեան, նայեամբ թերեւ ամենէն հնազգրքական մարդն է ուսումնասիրելու որպէս զի հասկցողի թէ ի՞նչ կարողացած է ըլլալ Պարսկաստանի ազատ հանձնար՝ իսլամութեան վարդապետական խառնութեան սեղմում մըն մէջ: Դասականներուն թարգմանութիւնը արեւելագէտներու չբնականէն դուրս ալ մեծ յաջողութիւն գտաւ: Դասական թարգմանութիւնը այս տարրերն ալ ծածկանքին տակ իսկոյն զգալին կ'օժիէ կամ Հանքի Հանքի եղբայր մը, Հաստատաբար ոչ Մօտանարքի և ոչ այնքան տաղանդով թարգմանուած նախադասական հիւսնայի բանաստեղծներէն իսկ մէկը այսչափ համաձայն պիտի գար մեր մտքին ու մեր ճաշակին: Թէ այսպիսի գիրք մը ազատութեան կարենայ չլրագոյնի իսլա-

մական երկրի մէջ, ահա այդ է մեզի համար զարմանքը, դի, ապահովարար, եւ ոչ մէկ եւրոպական մատենագրութիւն կրնայ ցուցնել գործ մը որուն մէջ ոչ միայն կազմակերպեալ կրօնը, այլ որ եւ է բարոյական հաւատալիք ծխաւում ըլլալ այնքան նուրբ եւ այնքան դառն հեզութեամբ: Միտակի բացառութեանց կեդ-ծիրը վերսրկուեալ կը ծածկէ բոլոր այս յանդգ-նութիւնները: »

Ահա հոյակապ գրագէտին գաղաւթ՝ յայտ-նուած առանց վարանքի, առանց վերապահումի-թերեւս արհամարհութիւն Գ. Յօգուածագրէն որ կապած է իր հաւատքը՝ իր առաջնորդին՝ Պրօֆ. Ժուլիոլիկիին. մանաւանդ թէ չէ՞ որ Ռենանս ալ մեր չափ եւ մեզմէ աւելի մեղանշած է գու-ցնելով « յափտակութիւն եւ չափագնացու-թիւն, որոնք այնքան լիառամբ են քննական քննութեան: » Ո՛վ երանելի լըմութիւնս nil mi-ramur: Եւ ի՞նչպէս կարելի ներել յայեանք Գեօ-թէի ու Հանրի Հայնի երդալացնելու ոտքին: Բայց թող մեզ թող աղուի, գրագիտական զա-տում մէջ, հազար անգամ աւելի ապահով չե-ղինակութիւն ընդունել Ռենանոյ բան որ եւ է գրասմուտ պրօֆէսոր, լինի ան Պրօֆ. Ժուլիոլի-կի: Եւ ո՞րքան ճիշդ է նկատած Ռենանս մայ-կամբ մէջ հնդգիպումը, խառնուրդը տարբեր եւ ներհակ արտայայտութիւններու, թէ պէտք տիրող ոգին ըլլալ ազատախոնութիւնը, եւ ո՞րքան բնա-կան է այսպիսի տարուբերումներ եւ հակասու-թիւններ տեսնել բանաստեղծի մը մէջ որ զրկե-ուած զօրով հաւատալիքներու խաբխիւնէ՞ մատ-նուած է արեւելոսմաներու, եւ որ ամէն արարածէ աւելի « հոգեկան վիճակներ ուս մարդէ է: Սա-կան Գ. Յօգուածագիրը չփոխած կը մնայ եւ անկարող է հասկընալ թէ մեր ուսումնասիրու-թեան մէջ « մի տեղ ինչպե՞ս երբեք ալ կայ-կութեան է, բայց միեւնոյն ժամանակ մի մասը յոռոտեւ է նա: » Իբրեւ թէ Օմարի գործն ը-լա՞ր՝ ակնոցը քթին՝ մասնաւոր փիլիսոփայու-թեան մը դասընթացը ականջել, եւ ոչ թէ գարբերաբար իր աղմկած, փոքրկայտըջ հոգին պզդուլ քառակներուն մէջ: Գ. Յօգուածագրին է մեղաւոր թէ Օմար եթէ առօր ժառանգնե-րուն « անկարող է անունն մը փակցնել: » ինչ-պէս դիտել կուտայ ինչպե՞սի նորադոյն հրա-տարակոյնքէն մէկը Պատարն (1900 լոնտոն), իր հմտալից ուսումնասիրութեան մէջ: »

Կր ցափնք որ համամիտ չենք ինչպե՞սի քառ-եակներուն տաղաչափութեան նկատմամբ պ. Յօգուածագրի տեսութեան: Իր կարծեք քառ-եակի « սինեմա » ներք աշխարհ պէտք է լինին անպատճառ չորս անդամ՝ բաժանուած սապէս

ԺԲ.

Իմբուզ | գութա դէտրէս | ֆերգա նի՛յստ
Վէնդիշէի | ֆերգաւ բէճոզ | սէվդա նի՛յստ
Ջայ մէկուն | ինչ դէժ էր տի | էտ շէյդա նի՛յստ
Գին պակիի | օմբու բէճա | պէյդա նի՛յստ :

Ուրիշ օրինակ .

ԻԹ.

Դէր փերգէի | էսրար քէսի | րա բան նի՛յստ
Ջինս տապէնի | ջա՛ն հի՛յճ ըս | ալէ՛ն նի՛յստ
Ջոզ դէր դիի | խա՛ք հի՛յճ | մէնդիլ քի նի՛յստ
Մէյխար քի | ճիւնիին ֆէսան | հա քուսէ՛ն նի՛յստ

Եթէ այս երկու քառեակները Գ. Յօգուա-ծագիրը կարենայ իր այնքան ինքնապատաս-կերպով մէջ բերած « քառեակների ընդունուած սինեմա » ինչ նետ համաձայնեցնել առանց ջար-դուփշուր ընկու երաժշտական փափուկ կազ-մուածքը, պիտի կատարէ հրաշք մը որ ամէն հրացման արժանի է: Բայց զրեթէ վատուե ենք որ մեր ուսումնասիրութեան մէջ ցոյց տուած կանոններու համաձայն հոս ըրած բաժանումը պիտի նախընտրէ քան իբր՝ որ եւ է պարսկա-գէտ, որ ընտել է պարսկական եւ արեւելեան տաղաչափութեան:

Գալով մայեամի բնագրին մեր ընտրողու-թեան, որու մէջ կարեւոր պակասութիւն կը նշմարէ Գ. Յօգուածագիրը, որովհետեւ « մի կողմից զուրս են մնացել 10:—120) չափ քառ-եակներ եւ դժբաղդաբար ամենից օրիգինալ եւ կորովի քառեակներ, իսկ մի կողմից անպա-կաս են եղել կրկութիւններ կամ Օմարի գրչի եւ մաքի նետ կապ չունեցող անհարգատ քառ-եակներ: », պէտք է յիշեցնելք թէ մեր ուսում-նասիրութեան մէջ արդէն խոսուած է այդ « կրկնակ » ներքու անհարգատութեան վրայ, եւ միայն արտաքին եւ ներքին վկայութիւննե-րու վրայ ամբողջ յեղած քննական հետազո-տութիւններ թիւր ու գէժ վիճարանութիւնների յետոյ կրնան մաքրել առանց ինչպե՞սի բնագրին եւ վերնական վաւերական բնագիր մը հաս-տատել օր մը: Մինչեւ այն օր, գորն համե-մատարար վատանիլ բնագիր մը գտնուել հա-մար քննական տեսակետէ՝ ամենէն սպասելի է դիմել ամենէն հին բնագրին այսինքն թուական-նով ամենէն մերձաւորին ինչպե՞սի ժամանա-կին, ինչպէս սովորութիւն է ընել քննական պատմութեան մէջ որ եւ զէպրի մը արժա-նահաւատ պատմիչը գտնուել պարագային մէջ: Այս տեսակէտէն՝ անվիճելի է Բօլդէյեան թան-գարանի բնագրին առաջնութիւնը, որ գրուա-է Շիրազի մէջ Հիւրթի 865ին, մեր 1460 թուազ կանին, բանաստեղծին մահէն 350 տարի ետքը: Բոլոր միւս բնագրիները այս թուականէն ուշ են, իսկ ինկոյալի բնագիրը որ գրուած է Թէշ-րան մեր 1861 թուականին, յայտնապէս կա-կածելի է իր ժամանակի յետմահեանքն որուն նետ միշտ պէզդնթաց է խոշոր աճում մը բնա-

Այս կէտին մէջ ալ ինչպե՞սի բնագիր չու-նենայր լիապատ է Գ. Յօգուածագրին: Արդա-րեւ, եթէ ձեռք առնէր ինչպե՞սի, իսկոյն պիտի տեսնէր թէ գրեթէ ամէնքն ալ երեք անգամ ունին, ո՛չ չորս: Օրինակ .

գրի: Պետրոսյան տպուած ձեռագիրը զոր կը մէջէ Պ. Յօդուածագիրը, նոյնպէս եւ նոյն-յափ կասկածելի է, առնուած ըլլալով 1868ին թէրթրի տպագրութենէն: Նմանապէս յետին ժամանակներու օրինակներ են Լուկոյի վիմա-գիրը (1894) որ ունի 770 քառակ, եւ Բօմբէյի վիմագիրը (1880) 756 քառակ:

Կը վերջացնենք մեր գիտողութիւնները՝ հա-մատութեան մաս մը գտնելով Պ. Յօդուածա-գրին՝ մեր թարգմանութեան նկատմամբ իր բրած գիտողութեանց մէջ: Թէ արդարեւ կարելի չէ եղած ընագրի ոճին գեղեցկութիւնը, կորովը, չտրոհը փոխադրել հայ թարգմանութեան մէջ, ծածկած չենք ատ երբեք:

Բայց այդ ամէնը ի հարկէ պէտք է զոհուելն արձակ « բառական » թարգմանութեան մը մէջ, որ մեր նպատակն է եղած: Մերօրեայ նոր թարգմանական արուեստը չընդունիր բնաւ մի-ջին եզր բանաստեղծութեան երկու կերպ թարգ-մանութեան մէջ, մէկը՝ բառական՝ հարադատ՝ արձակ, իսկ միւսը բանաստեղծական՝ ազատ՝ ոտանաւոր: Առաջին կերպը ընտրեցինք, նախ իրրեւ սկզբնաւորութիւն մը, եւ երկրորդ՝ յար-գելով բարեկամ գրագէտի մը խորհուրդը:

Գ. ՓԱՌՆԱԿ

ՄԱՐԱՊԵՏՆԵՐԸ

Ինկածներ են, անոնք ալ, եւ զոհեր դո՞քայիս, Զի փորձեցին փառել կեանքը՝ իրեւ ոճի, եւ վաղածաւ բռնի մահուան ճակնի ապերախս Անոնց ճակտին վրայ դրաւ իր ցուր վրձիւն:

Նուրբ ցօղունէն փրցըւած գիւղ վարդի կոկոն, Որ շատ շուտով պիտի բոռնի. մինչ ըսպաննող Զեռներն անգութ՝ որ Աստուծոյ ըրին ան ձօն՝ Կը կարկառին դէպի երկինքն աղօթաշող:

Աղխօտքեան եւ կամ սիրոյ վաս պատրանքի Բիւր ցաւեղն վիրաւորուած իրենց սիրտեր՝ Զոր կը կարթեն կեղծաւորներ յաճախակի՝ Կ'ուշտեն ինչ որ Աստուած իսկ մեղք պիտի սեպի:

Գոցն՝ այժերն այլ եւս կեանքին՝ զոր ուրացան, Ու երկինքին միայն նայիչ հաւատքով կոյր՝ Ետք հորիզոնի իսկ քափանցել չեն քաւական. Թղթնէլ կեանքին, երբ սիրեն անոր կուսայ հաւերոյ:

Սիրոյ հաւար ծրնած արդէն, սերն ոտակոխ Ի՛նչպէս ըլնեն. եւ շրթունքներն՝ որ կ'երազեն Վատ հըրպանքներ՝ կրնա՞ն խաչը պաղնել անոխ: Հե՛ք ինկածներ, զուր տեղ իւրջուած սիրոյ ծոյգէն:

Կ'անցնին, կրթոս եւ դաշկաղիւմ, հիւսանց վաղուց, Եւ իրենց սեւ ֆօդերն հոգին ընթոս կ'ընեն. Դառնալ կ'ուզեն քերտու՝ կեանքին, եւ, ծանրաշունժ, Կը վարանին, ամօրեն, կամ ուխտին վախէն:

Թանախ կեղծիքն իրենց դէմքին վրայ քաթունը Կը մատնելի, եւ փաղափուց ծալիքն մեքեն. Եւ իրենց ծեպն հաւատքին կողմ ուղղուած պա-հուն,

Իրենց սիրտը տարբեր յոյզով կը մեղանջեն:

Աղտը ալ են, ու դէռուսի. մարգարի պիս՝ Սեւ ու կապոյտ այժերնուն մէջ կը մտքեւայ դեռ Առատուք մը: Անոնք, զոհեր, կ'երթան կարծես Դանձի մը հէտ դէպ ի մահն, որ՝ զուրթն՝ չ'ուզի:

ՎԱՀԱՆ ՄԱԼԷՋԵԱՆ

